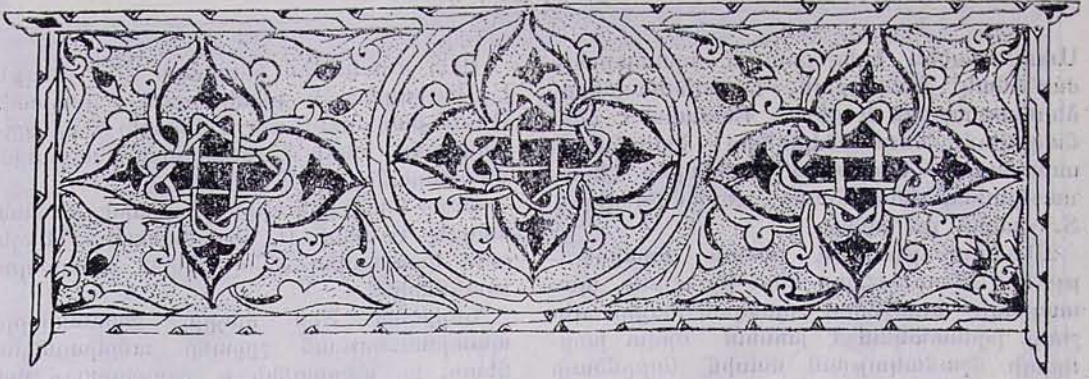

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՈՒՇԱԿՅԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՏՈՆԵՐ

Ինչպես ընկերային և քաղաքական կյանքի մեջ պատվարի բիշատակությամբ կամ տարեդարձ հանդիսավորությամբ կմեծարվին նշանավոր գործիչները և կարևոր դիպվածները, նույնպես կրոնական և եկեղեցական կյանքի մեջ կպատվվին հոգևոր փրկության տեսակետով արժեք ներկայացնող դեպքերում և դեմքերում անունն ու հիշատակը:

Այդ ըմբռնումով տեղի ունեցած կատարողությունը ու հանդեսները կկոչվին ՏՈՆ: Բնիկ հայերեն է Տոն քառը, և կաժանցի հնախոսական Դարո ձևեն, որ կնշանակեր «զոհ»:

ՏՈՆԵՐՈՒՆ ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Տոներում նպատակը հանդես կատարել չէ բնավ. հանդիսակատարությունը միջոց մըն է լոկ, նպատակ ունենալով ոգևորություն արթնցնել և այդ կերպով անձը ընդունակ ընել հոգևոր օգուտի և շնորհներու, աստվածային տնօրինությանը, սրբոց բարեխոսության և աղոթանկեր ինքնամփոփման միջոցով:

Հայ եկեղեցվո տոները և կրոնական պաշտամունքները երեք տեսակներու կվերածվին. **Տերունի տոներ, Սրբոց հիշատակներ և Պահոց օրեր:**

Առաջիկաներով կպանծացնենք Քրիստոսի տնօրինությունները, և Քրիստոսի և Ա. Կույսին վերաբերյալ խորհրդավոր հիշատակները:

Երկրորդներով կհիշատակենք քրիստոնեական կյանքին մեջ սրբությամբ և արդյունքներով առաքինացած անձերը:

Իսկ պահոց օրերուն մեջ՝ զղջական և հալցողական զգացումներով կաղոթենք մեր անձերուն փրկության համար:

Նախապատիվ են անշուշտ **Տերունի տոները**, քանի որ Քրիստոսի անձը և քրիստոսական տնօրինությունները և Տիրամոր անձը առանցքն ու միջոցներն են փրկագործության:

ՏԵՐՈՒՆԻ ՏՈՆԵՐՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Տերունի տոները երեք տեսակի կվերածվին հետևյալ կերպով.

Ա. **Տնօրինական տոնք Քրիստոսի.**

Բ. **Տոնք Ա. Աստվածածնի.**

Գ. **Տերունական հիշատակք:**

Ա. ՏՆՕՐԻՆԱԿԱՆ ՏՈՆՔ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Այս տոներն են.—Ա. **Աստվածահայտնություն:** Բ. **Պաշտակերպություն:** Գ. **Հալություն:**

Քրիստոնեության նախկին դարերում, Տերունի տոները միայն երկու հատ էին կամ երկու խումբէ կրթականային. մին՝ հիշատակությունն էր Քրիստոսի երկրավոր կյանքի առաջին դեպքերում, իսկ մյուսը՝ Անոր փրկական գործունեության վերջին դեպքերում: Առաջին խումբը կակեր հունվար 5ին և կվերջանար հունվար 13ին. իսկ բուն տոնի օրն էր հունվար 6ը, ինչ օրվան ալ հանդիպէր: Այս տոնը կկոչվէր **Աստվածահայտնություն**, կամ պարզապէս **Հայտնություն**: Երկրորդ խումբը կկոչվէր **Հարություն**, և կակեր Ծաղկազարդէն ու կտներ մինչև Հոգեգալուստ:

ԱՍՏՎԱԾԱՀԱՅՏՆՈՒԹՅՈՒՆ

Աստվածահայտնության տոնը նախապէս իր մէջ կրովանդակէր կարգ մը տնօրինական հիշատակներ, ըստ պատմության Ավետարանի. նախ՝ Ավետումը, որ Գաբրիէլի միջոցաւ եղաւ Ս. Կույսին. հետո բուն Ծննդյան եղելության հիշատակը, հարակցությամբ հրեշտակաց երկնային փառաբանության, հովիվներու երկրպագության, մոգերու գալստյան, թլիստության և անվանակոչության, Քառասնօրյա ի տաճար ընծայման, Եգիպտոս փախուստին և վերադարձի, ի Հորդանան մկրտության, անպատի մէջ փորձության և Հովհաննէս Մկրտիչէ վկայվելու իրողությանց հիշատակության: Տոներու այս հովիւն, կամ, թերևս ավելի հատկաբանորեն՝ տոնախմբության հանդիսավորությունը տեղի կունենար իննօրյա շրջանի մը մէջ, հունվար 5էն մինչև 13: Անոնց մէջ ակներևորեն ամենէն նշանավորներն էին Ծնունդը և Մկրտությունը, մանավանդ վերջինը, և երկուքը միասնաբար կկոչվէին նաև Աստվածահայտնություն, և անոնց բուն տոնակատարության օրն էր հատկաբար հունվար

6ը, ի՛նչ օր որ ալ լինէր ան: Որոշ է սակայն թէ ավելի կանոխ ժամանակներու մէջ, այսինքն մինչև Բ դարու կեսերը, Մրկրտությունն է որ Աստվածահայտնություն անվան ներքև գերակշիռ կհանչցվէր քան Ծնունդն իսկ, Արևելքի և Արևմուտքի մէջ միանգամայն: Այդ թվականին է որ Արևմուտքի մէջ հարկ զգացվեցաւ Ծնունդի տոնը՝ բաժնելով Աստվածահայտնութենէն՝ կատարել դեկտեմբեր 25ին, այդ օրերուն կատարված հեթանոսական մեծ տոնէն հեռու պահելու համար քրիստոնէակաները: Այս սովորությունը ընդունելի եղաւ հետզհետէ Արևելքի մէջ ևս, մանավանդ որ Երուսաղէմի մէջ մեծ դժվարություն կպատճառէր միևնույն օրվան մէջ Ծնունդը Բեթլեհէմ և Մկրտությունը Հորդանան տոնելու պարտականությունը: Մինչև Դ դարու վերջերը, այսպէս, բոլոր եկեղեցիները տակաւ առ տակաւ հարեցան Ծնունդը դեկտեմբեր 25ին տոնելու սովորության, բացի մեր Եկեղեցիէն, որ չուզէր բաժնիլ հնագույն կանոնէն: —Աստվածահայտնության մյուս բաղկացուցիչ տոները ևս չպահեցին իրենց նախկին դիրքը. հետ ժամանակաց, տոնարական նկատումներով՝ Ավետումը փոխադրվեցաւ ապրիլ 7ին, իսկ երբ Ս. Կույսին տոները մասնավոր բարեպաշտութիւն և ըստ այդմ հատուկ կարգադրության առարկա եղան, Քառասնօրյաի տաճար ընծայումը ևս փոխադրվեցաւ փետրվարի 14ին: Թլիստությունը, Անվանակոչությունը և Փորձությունը կատարվեցան Ութօրեքին, այսինքն հունվար 13ին. իսկ մոգերու գալստյան, ինչպէս և Եգիպտոս փախուստի և դարձի հիշատակությունը հյուսված մնաց միջանկյալ օրերուն հետ:

(«Սուրբք և տոնք», Երուսաղէմ, 1939, էջ 281—288)

